

Dosentti, psykiatrian ylilääkäri Jorma Laitinen
Lapin Yliopisto, Rovaniemen terveyskeskus

Ihmisen toivo.

Hyvät Juhlavieraat! Alkajaisiksi luen teille runon ruotsalaisen Nobel-kirjailijan upeasta avaruusfantasiarunoelmasta "Aniara", joka laulaa paitsi tähtien ja galaksien äärettömyyttä myös ihmismielen sisäisen avaruuden rannattomuutta:

Niin oikein toivo

elämään on uuteen.

Se sama on kuin ilo elämästä.

Ja halu, että kaikki

kaunis palaa

ja ettei sammuis vain

kuin perho salaa.

Niin oikein iloita on

elämästä.

Niin oikein elää

mieluummin

kuin kuolla.

Näin siis Harry Martinson, komeasti luonnostelee meille toivon perspektiiviä.

Puheeni johdannoksi kerron hieman psykoterapiatutkimuksista. Näissä tutkimuksissa on pyritty selvittämään psykoterapian tuloksellisuutta: mikä psykoterapiassa auttaa - mitä ovat ne parantavat tekijät, jotka saavat aikaan häiritsevän psyykkisen oireilun lievittymisen, lisäävät itseyttä, myötävaikuttavat käyttäytymisen korjaantumiseen ja vahvistavat vuorovaikutuksellisia, sosiaalisia kykyjä. Näiden psykoterapiatutkimusten tärkein tulos hyvin mielenkiintoinen - ja varsin johdonmukainen. Psykoterapian parantava vaikutus ei näyttäisi liittyvän terapeutin viitekehukseen. Hyvä tulos ei myöskään korreloidu mihinkään erityisiin terapeuteihin erityistaitoihin ja menetelmiin. Eniten psykoterapian hyvä tulos näyttäisi korreloituvan terapeutin persoonallisuuden tiettyihin ominaisuuksiin, ja nimenomaan terapeutin kykyyn vahvistaa ja avartaa potilaassa yleisinhimillisiä, suorastaan eksistentiaalisia perspektiivejä kuten uskoa, toivoa, luottamusta ja rakkautta.

Toisin sanoen - hyvä psykoterapeutti pystyy avaamaan potilaassa myös toivon perspektiiviä - terapeutisesta viitekehystä riippumatta. Näitä psykoterapiatutkimusten tuloksia voi tulkita myös paradoksin kautta. Paradoksaalista on, että mitä kokeneempi terapeutti, sitä enemmän hänen auttamiskykynsä tavallaan irtautuu teoreettisen viitekehysten erityissovelluksista tai terapiateknisistä taidoista, ja - sen sijaan - kumpuaa suoraan jostakin lähimmäisyyden yleisinhimillisestä ytimeästä.

1. Toivo ja usko

Aiheenani on ihmisen toivo. Silloin täytyy välttämättä tarkastella toivon suhdetta kahteen lähikäsitteeseen, uskoon ja pelkoon. Aluksi tarkastelen toivon ja uskon suhdetta. Kun ihminen toivoo, hän ilmaisee itsestään jotakin, mitä voitaisiin kutsua hartaaksi odotukseksi tässä-jannyt. Filosofit Ludwig Wittgenstein on sanonut, että "katua voi vain se, joka voi ajatella menneisyyttä". Vastaavasti voitaisiin sanoa, että toivoa voi vain se, joka jaksaa uskoa tulevaisuuteen. Profetta Jesaja iskee tajuntaamme jyrkän totuuden sanoessaan: "Ellette usko, te ette kestä." Toisaalta - toivo on lähempänä käytännöllisen elämän sattumatekijöitä kuin usko. Toivo edeltää uskoa ja sitoo uskoa käytäntöön myös tunnetussa Paavalin Heprealaiskirjeen määritelmässä: "Usko on sen todellisuutta, mitä toivotaan". (Vanhemmassa Raamatun käännöksessä määritelmä oli vielä komeampi: "Usko on lujaa luottamusta siihen, mitä toivotaan"). Kristilliseen toivoon, ja toivoon yleensä liittyy nykyhetken ankkuroituva, mutta tulevaisuuteen suuntautuva rohkeuden, ilon ja luottamuksen elementti, jonka yleensä liitämme myönteisen odotuksen käsitteeseen. Toivo katsoo nykyhetkeä futuurin luottavaisessa perspektiivissä. Filosofit Sören Kierkegaard antoi vahvan tulkinnan "toivon futuurille" toteamalla, että tuleva on merkityksellisempi kuin nykyinen tai mennyt, koska "tuleva aika on tiettyssä mielessä kokonainen, ja se voi merkitä kaikkea, kun taas mennyt aika on vain osa". Mutta toivon teologia on korjaavaa myös menneisyyteen katsovassa mielessä. 300-luvulla elänyt Efraim Syyrialainen on sanonut: "Synnintekijät saavat toivoa, kun he katumuksen avulla parantuvat".

Uskon tieto-opillinen status sen sijaan on kestävämpää laatua. Se on toivoa riippumattomampi ihmisluonteen ailahtelevaisuudesta, haluista, peloista tai hyötylaskelmoinnista hädän hetkellä. (Monilla meistä on hieman hävettäviä muistoja, että olemme hädän hetkellä ristineet kätemme, ja "toivoneet" Jumalaa avuksi. Oikein kovan paikan tullen ihminen herkästi tarttuu kaikkiin mahdollisiin oljenkorsiin, jopa "toivoon, että Jumala auttaisi". Mutta olisi itsepetosta väittää, että hätäpäissään Jumalan suuntaan puserretut lausumat ilmaisivat "uskoa Jumalaan" missään kestävässä mielessä.) Jos aidosti uskon johonkin, päämääräni on "tuolla jossakin", nykyhetken epävarmuustekijöistä riippumattomassa kaukaisuudessa. Jos uskoni on hyvin luja, se on tavallaan riippumaton siitä, mitä juuri nyt satun toivomaan tai olemaan toivomatta. Usko ei askartele uskomisen kohteen kanssa, mutta toivo, samoin kuin pelko ja kaipuu sen sijaan askartelevat hyvinkin paljon. Toivon tieto-opillinen status on vaatimattomampi, heikompi kuin uskon. Tarkastellaan kahta lausetta:

UJa (=Uskon, että Jumala armahtaa)

TJa (=Toivon, että Jumala armahtaa)

Ns. kielellisenä tekona UJa on vahvempi kuin TJa. UJa ilmaisee vahvempaa kognitiivisen luottamuksen astetta, koska näin sanoessaan ihminen irtautuu itsekeskeisistä toimintamalleista ja ylittää "pienen minänsä" hyötylaskelmat. TJa sen sijaan on enemmän sidoksissa ihmisen henkilökohtaisiin, oikeutetuiksi katsottuihin oletuksiin siitä, miten Jumalan tulisi ikään kuin

"vastavuoroisesti" reagoida, kun ihminen itse on toiminut niin-ja-näin. UJa on vahva ja velvoittava luottamuksenosoitus Jumalan valtasuuruuteen, joka on riippumaton syntiemme pienuudesta tai suuruudesta. TJa pikemminkin tunneperäinen tahdonilmaus. Mielenkiintoista on, että TJa:n teologinen status lähestyy UJa:ta, jos vahvistamme TJa:n lauseeksi "Toivon hartaasti ja hellittämättä, että Jumala armahtaa". Arkikieli kiteyttää uskon ja toivon käsitteellisen eron hyvin havainnollisesti. Ymmärrämme vaivatta, mitä joku tarkoittaa sanoessaan "tulin uskoon". Mutta kieliopillisesti analoginen ilmaus "tulin toivoon" ei aukea meille vaan jättää jälkeensä hämmentyneen olon. Mitä ihmettä joku tarkoittaa sanoessaan näin? Onko kysymys huonosta huumorista, luku- ja kirjoitustaidon häiriöstä, kognitiivisesta virhekytkennästä, verhotusta kaksimielisyydestä vai mistä?

Ludwig Wittgenstein on ilmaissut asian hyvin sanoessaan, että usko ja toivo ovat "upotettuina ihmiselämään" eli ne ovat erottamattomasti mukana kaikessa inhimillisessä toiminnassa. Wittgenstein muotoilee vastaesimerkin ja kysyy, millainen on ihminen, josta voitaisiin sanoa, ettei hän koskaan toivo: "Ensimmäinen vastaus on: en tiedä. Pikemminkin voisin sanoa, miten sellaisen ihmisen, joka ei koskaan kaipaa mitään olisi käyttäytyttävä tai sellaisen joka ei koskaan iloitse mistään tai joka ei koskaan pelkää mitään." Paavali puhuu Heprealaiskirjeessään Abrahamista ja Saarasta uskon esikuvina, joka eivät elinaikanaan saaneet nähdä sitä, mikä heille oli luvattu eli taivaallista, tuonpuoleista isänmaata: "He olivat vain etäältä nähneet sen ja tervehtineet sitä iloiten, tunnustaen olevansa vieraita ja muukalaisia maan päällä". Raamatullinen toivon perspektiivi tuo eteemme "luvatun maan", joka päämääränä sinänsä on inhimillisten mahdollisuuksien ulottumattomissa. Mutta toisaalta "luvattu maa" rohkaisee ihmistä toimintaan päämäärää kohden ja ohjaa välttämään tekoja, jotka saattaisivat loitontaa häntä Jumalasta.

Usko ja toivo ovat lujasti sidoksissa toisiinsa "etäältä näkemisen" eli - nykykielellä sanottuna - visualisoivan kuvittelukyvyn ansiosta. Kun Abraham ja Saara näkevät etäältä, he nimenomaan kuvittelevat ja visualisoivat. Uskova tavallaan "näkee" itsensä Jumalan valtakunnan kansalaisena, luvatun maan osallistuvana jäsenenä ja voi näin kokea, että ikuisuus koskettaa hänrä jo nyt. Etäältä näkeminen on siis toivon aktualisointia luovan kuvittelukyvyn avulla. Tämän kyvyn ansiosta pystymme liittämään menneisyyden muistikokemukset ja tulevaisuuden "etäältä näkevät", ei-aktuaaliset mielensisällöt nykyisyydeksi, jolla on jatkuvuus ja pysyvyys, ei pelkkä hetkellinen katoavuus. Menneen muistelu ja tulevan kuvittelu ovat loogisesti välttämättömiä elementtejä myös kaikessa aktuaalisessa havainnoinnissa. Jos ihminen aistii Jumalan läsnäolon esimerkiksi luonnon hiljaisuudessa, epäilijän vastaväitteet ovat vailla pätevyyttä. Mitkään vastaväitteet eivät kumoa luontoon liittyvän uskonnollisen kokemuksen aitoutta tosiseikkana. On nimittäin totta, että uskonnollinen ihminen on herkistynyt tulkitsemaan luonnon merkkejä - yhtäältä - tulevaisuuteen "etäältä katsovasta" toivon perspektiivistä ja - toisaalta - menneisyydestä kumpuavien uskonnollisten laatukuvien kautta.

2. Toivo ja pelko.

Toivon perspektiiviin sisältyy aina tietty saavuttamattomuuden elementti eli minimaalinen, mutta kuitenkin jonkinasteinen pelko siitä, etten saavuta sitä, mitä toivon - en ajallisessa enkä tuonpuoleisessa elämässä. Toivon ja pelon keskinäinen suhde on siis loogista, ei empiiristä laatua. Yhteistä niille on subjektiivisen epävarmuuden elementti. Aina kun toivon jotakin, pelkään samalla, että toiveeni jää toteutumatta. Saavuttamattomuuden pelosta täysin puhdistettu toivo merkitsisi jo toteutuneen toivon tapausta. Intuitioissamme tällainen absoluuttisen, "puhtaan" toivon tapaus puolestaan merkitsisi eräänlaista "uustoivottomuutta"

ajallisessa elämässä: toivon "lakkaamista" tarpeettomana, tehtävänsä täyttäneenä jo-nyt, ennen tuonpuoleista. Paavali sanoo Roomalaiskirjeessään: "Mutta toivo, jonka jo näkee täyttyneen, ei enää ole toivoa. Kukapa toivoo sellaista, minkä jo näkee!" Itse asiassa kristillinen toivo voi saavuttaa täyttymyksensä eli UT:n Tituksen kirjeen sanoin ilmaissuna "autuaan toivon täyttymyksensä" vasta iankaikkisessa elämässä. Kristillinen toivo säilyy tyhjentyttömänä niin kauan kun ihmisen lyhyt elämänaika kestää. Elävän kristinuskon sanasto ei siis varsinaisesti edes tunne sanaa "toivoton". Ja se on hyvin lohdullinen näkökulma. Kukaan ei ole toivoa vailla - ei pahinkaan meistä.

Päätän esitykseni ranskalaisen runoilija Henri Michauxin upeaan tulkintaan toivon tyhjentyttömyydestä:

"Älä välitä. Sinussa on vielä kirkkautta. Yhden ainokaisen elämän aikana et millään ehdi töhriä kaikkea."